

Przemysław E. Gębał

DYDAKTYKA KULTURY POLSKIEJ W KSZTAŁCENIU JĘZYKOWYM CUDZOZIEMCÓW

METODYKA NAUCZANIA

UNIVERSITAS

JĘZYKA POLSKIEGO JAKO OBCEGO

DYDAKTYKA KULTURY POLSKIEJ
W KSZTAŁCENIU JĘZYKOWYM
CUDZOZIEMCÓW

METODYKA NAUCZANIA

Przemysław E. Gębal

DYDAKTYKA KULTURY POLSKIEJ
W KSZTAŁCENIU JĘZYKOWYM
CUDZOZIEMCÓW

Podejście porównawcze

Kraków

METODYKA NAUCZANIA

JĘZYKA POLSKIEGO JAKO OBCEGO

SERIA POD REDAKCJĄ
Władysława T. Miodunki

9

KATEDRA JĘZYKA POLSKIEGO JAKO OBCEGO
UNIwersytetu Jagiellońskiego

Publikacja dofinansowana przez Wydział Polonistyki
Uniwersytetu Jagiellońskiego

© Copyright by Przemysław E. Gębał and Towarzystwo Autorów
i Wydawców Prac Naukowych UNIVERSITAS, Kraków 2010

ISBN 97883-242-1415-0
TAiWPN UNIVERSITAS

Recenzenci

prof. dr hab. Janina Labocha
Uniwersytet Jagielloński

prof. dr hab. Urszula Żydek-Bednarczuk
Uniwersytet Śląski

prof. dr hab. Grażyna Zabrzycka
Uniwersytet Łódzki

Opracowanie redakcyjne
H.A. Gruszka

Projekt okładki i stron tytułowych
Sepielak

www.universitas.com.pl

Spis treści

Od redaktora serii	9
0. Wstęp	11
1. Kultura jako integralna część praktycznej nauki języka	17
1.1. Dziesięć założeń koncepcyjnych i dydaktycznych pracy	17
1.2. Rozważania terminologiczne	20
1.2.1. Kultura – realia	21
1.2.2. Dydaktyka – metodyka – glottodydaktyka – dydaktyka kultury	22
2. Nauczanie kultury i realiów w dydaktykach języków światowych.	26
2.1. Niemiecka <i>Landeskunde</i>	27
2.1.1. Tezy ABCD	30
2.1.2. Koncepcja D-A-CH(-L)	33
 POWIĄZANIA W STRONĘ PODRĘCZNIKÓW REGIONALNYCH <i>Tübinger Modell einer integrativen Landeskunde</i>	34
2.1.3. <i>Profile Deutsch</i>	35
 POWIĄZANIA NIEMIECKIE PROPOZYCJE PROGRAMOWE <i>Rahmenrichtlinien für den Mittelstufenunterricht am Goethe-Institut</i>	36
2.2. Francuska <i>civilisation</i>	38
2.2.1. Leksykultura w ujęciu Roberta Galissona	39
2.3. Standardy europejskie nauczania kultury według ESOKJ	42
2.4. Podsumowanie	45
3. Kultura i realia w polskich pracach neofilologicznych	47
3.1. Rozważania teoretyczne i metodologiczne	47
3.2. Propozycje programowe.	57
3.2.1. <i>Curriculum für Fremdsprachenlehrerkollegs</i>	58
3.2.2. <i>Rahmencurriculum für Fremdsprachenlektorate Deutsch als Fremdsprache</i>	61
3.3. Podsumowanie	63
4. Kultura i realia w glottodydaktyce polonistycznej. Prace teoretyczne i metodologiczne	64
4.1. Racjonalny empiryzm pierwszych prac	66
4.2. Podejście komunikacyjne.	69
4.2.1. <i>Grundbaustein Polnisch...</i>	70

4.3. Prace monograficzne poświęcone nauczaniu kultury	72
4.3.1. <i>Świat języka polskiego oczami cudzoziemców</i>	72
4.3.2. <i>Przestrzeń kulturowa w nauczaniu języka polskiego</i> <i>jako obcego</i>	74
4.3.3. <i>Jakże rad bym się nauczył polskiej mowy...</i>	77
4.3.4. <i>Kompetencja komunikacyjna Niemców w polskich aktach</i> <i>grzeczności językowej</i>	78
4.4. Komunikacja międzykulturowa	79
4.4.1. <i>Dialog międzykulturowy. Teoria oraz opis komunikowania się</i> <i>cudzoziemców przyswajających język polski</i>	79
4.4.2. <i>Kurs komunikacji międzykulturowej jako element</i> <i>studiów polskich</i>	80
4.4.3. <i>Etnocentryzm, polonocentryzm, wielokulturowość,</i> <i>wielogłosowość</i>	82

POWIĄZANIA

METODY UŁATWIAJĄCE BADANIE KOMPETENCJI KOMUNIKACYJNEJ

<i>Analiza konwersacji oraz analiza dyskursu jako metody przydatne</i> <i>w określeniu kompetencji komunikacyjnej</i>	82
4.4.4. <i>Opis pedagogiki zorientowanej na rozwój kompetencji</i> <i>i wrażliwości interkulturowej</i>	83
4.5. Kultura polska oczyma socjologów kultury	85
4.6. Kultura w procesie certyfikacji języka polskiego jako obcego	87
4.6.1. Kanon wiedzy o Polsce	88
4.6.2. Kompetencja socjokulturowa	91
4.7. Pierwsze propozycje programowe	93
4.7.1. <i>Kultura w nauczaniu języka polskiego jako obcego.</i> <i>Stan obecny – programy nauczania – pomoce dydaktyczne</i>	93
4.8. Podsumowanie	94

5. Od faktografii do perspektywy zadaniowej. Etapy rozwoju koncepcji nauczania kultury i realiów

5.1. Podejście faktograficzne	98
5.2. Podejście komunikacyjne	101
5.3. Podejście międzykulturowe	104

POWIĄZANIA

KURS KOMUNIKACJI MIĘDZYKULTUROWEJ GRAŻYNY ZARZYCKIEJ

A PODEJŚCIE MIĘDZYKULTUROWE	111
5.4. Bilans podejść	112
5.5. Ujęcie eklektyczne	113
5.6. Perspektywa zadaniowa	113

POWIĄZANIA

PORTFOLIO KULTUROWE	117
---------------------------	-----

6. Kultura i realia w podręcznikach do nauki języka polskiego jako obcego120

POWIĄZANIA

ANALIZY PODRĘCZNIKÓW I MATERIAŁÓW DYDAKTYCZNYCH

DO JĘZYKA POLSKIEGO JAKO OBCEGO.124

- 6.1. Podejście faktograficzne128
 - 6.1.1. *Uczymy się polskiego*128
 - 6.1.2. *Chcę mówić po polsku*130
 - 6.1.3. Podręczniki dla zaawansowanych133
- 6.2. Podejście komunikacyjne.135
 - 6.2.1. *Cześć, jak się masz?*136
 - 6.2.2. *Hurra!!! Po polsku*139
 - 6.2.3. *Spotkania*142
 - 6.2.4. *Witam! Der Polnischkurs.*144
 - 6.2.5. Kurs wideo *Uczmy się polskiego...*147
- 6.3. Podejście międzykulturowe149
 - 6.3.1. *Coś wam powiem...*150
 - 6.3.2. *Tandem językowy...*151
 - 6.3.3. *Cześć, jak się masz?* (wydanie dwuczęściowe).....153

POWIĄZANIA

REGIONALIZACJA PODRĘCZNIKÓW POLSKICH

Cześć, jak się masz? Polonês para iniciantes (wersja brazylijska)156

6.3.4. *Polski bez tajemnic. Język polski dla studentów niemieckojęzycznych*158

- 6.4. Materiały pomocnicze prezentujące kulturę i realia polskie161
- 6.5. Ewaluacja treści kulturowych w materiałach glottodydaktycznych ...168
- 6.6. Podsumowanie.172

POWIĄZANIA

NOWE MEDIA W NAUCZANIU KULTURY I REALIÓW POLSKICH174

7. Podstawy autorskiego programu nauczania kultury i realiów w ramach praktycznej nauki języka178

- 7.1. Założenia glottodydaktyczne programu179
- 7.2. Podstawy glottodydaktyczne179
- 7.3. Cele ogólne180
- 7.4. Cele szczegółowe181

POWIĄZANIA

METODA OPRACOWANIA PROGRAMU.181

- 7.5. Warunki realizacji programu183
 - 7.5.1. Lektorzy.185
 - 7.5.2. Profil uczących się185

7.6. Treści nauczania i kryteria ich doboru	186
7.6.1. Katalog tematyczny	186
7.6.1.1. Poziom podstawowy: A1 (<i>Breakthrough</i>) i A2 (<i>Waystage</i>)	187
7.6.1.2. Poziom średni: B1 (<i>Threshold</i>) i B2 (<i>Vantage</i>)	191
7.6.1.3. Poziom biegłości językowej (C1 i C2)	195
7.7. Realizacja programu	199
7.7.1. Metody i formy pracy	199
7.7.2. Typologia zadań	199
7.7.2.1. Przykładowe formy zadań	200
7.7.3. Nauczanie zorientowane na działanie	205
7.8. Kontrola i ocena wyników nauczania	205
7.9. Podsumowanie	206
8. Zakończenie	209
Bibliografia	213
1. Prace teoretyczne i metodologiczne	213
2. Podręczniki i materiały pomocnicze do nauki języka polskiego jako obcego	223
Aneks	227

Od redaktora serii

W 2004 roku w wydawnictwie Universitas ukazał się tom *Kultura w nauczaniu języka polskiego jako obcego. Stan obecny – programy nauczania – pomoce dydaktyczne*, który przynosił podsumowanie dyskusji toczonej w Polsce w latach 1992–2003 na temat uwzględniania kultury w nauczaniu języka polskiego jako obcego. Publikacja została przyjęta z zainteresowaniem przez odbiorców i dała początek nowej serii wydawniczej *Metodyka Nauczania Języka Polskiego Jako Obcego*, w której opublikowano dotychczas osiem pozycji. Prawdziwą nowością zawartą w tej książce były propozycje programów nauczania kompetencji socjokulturowej W. Miodunki, realiów polskich P.E. Gębala oraz inwentarz tematów kulturowych A.B. Burzyńskiej i U. Dobesz.

Dwa lata później w tej samej serii ukazał się tom *Z zagadnień dydaktyki języka polskiego jako obcego* pod redakcją E. Lipińskiej i A. Seretny, w którym wśród zagadnień dydaktyki szczegółowej języka polskiego jako obcego znalazło się opracowanie P.E. Gębala *Realia i kultura w nauczaniu języka polskiego jako obcego*. Dużą część tego opracowania stanowi modelowy program nauczania realiów i kultury polskiej zintegrowany z nauczaniem języka na poziomach A1 i A2, B1 i B2, C1 i C2.

Obecnie w serii ukazuje się monografia *Dydaktyka kultury polskiej w kształceniu językowym cudzoziemców. Podejście porównawcze* P.E. Gębala. Można by uważać, że monografia stanowi rozwinięcie syntetycznego opracowania opublikowanego w 2006 roku, moim zdaniem jednak jest to nowe ujęcie opracowywanego wcześniej tematu, wzbogacone o omówienie nauczania realiów i kultury w dydaktykach języków światowych oraz w polskich pracach neofilologicznych, czy też o prezentację perspektywy zadaniowej wśród etapów rozwoju koncepcji nauczania realiów i kultury. W rezultacie praca ta stanowi najpełniejsze obecnie na rynku polskim opracowanie – o charakterze podręcznikowym – nauczania kultury i realiów w dydaktyce języków obcych, może więc być użyteczna nie tylko dla polonistów, ale także dla dydaktyków innych języków obcych.

W pracach dra P.E. Gębala zawsze był obecny aspekt porównawczy, charakterystyczny dla szkoły krakowskiej glottodydaktyki polonistycznej, tu jednak zyskał on nową rangę, podkreśloną w podtytule. Szukając najlepszych

rozwiązań w nauczaniu cudzoziemców kultury polskiej, P.E. Gębał odwołuje się do standardów europejskich oraz do tego, co proponuje się w pracach angielskich, niemieckich i francuskich, a także w pracach polskich anglistów, germanistów i romanistów. Odwołuje się, by pokazać, jak inni rozwiązują te same problemy dydaktyczne, zanim zastosuje je w nauczaniu cudzoziemców kultury polskiej. Trzeba dodać, że dr P.E. Gębał zajmuje się nauczaniem cudzoziemców kultury polskiej nie tylko teoretycznie, prowadząc badania naukowe i przygotowując publikacje, ale również praktycznie, prowadząc zajęcia z dydaktyki kultury polskiej dla studentów studiów magisterskich i podyplomowych w zakresie nauczania języka polskiego jako obcego na Wydziale Polonistyki UJ.

Publikacja monografii poświęconej dydaktyce kultury polskiej w kształceniu językowym cudzoziemców oznacza nadanie tej dydaktyce specjalnej rangi równej metodyce nauczania języka polskiego jako obcego, jego dydaktyce ogólnej, czy też planowaniu zajęć językowych, którym poświęcone zostały dotychczas osobne tomy. Oznacza także i to, że zmieni się w nowym wydaniu tom *Z zagadnień dydaktyki języka polskiego jako obcego*, gdyż usunięte z niego zostaną m.in. prace na temat nauczania kultury oraz języka polskiego w świecie. Temu ostatniemu zagadnieniu zostanie poświęcony tom *Polszczyzna jako język drugi i obcy*, aktualnie w przygotowaniu.

W artykule otwierającym tom *Kultura w nauczaniu języka polskiego jako obcego* zadawałem pytanie o to, czy kultura była traktowana po macoszemu w nauczaniu języka polskiego jako obcego, i odpowiadałem na nie twierdząco. Dziś z prawdziwą satysfakcją stwierdzam, że nikt już nie może powiedzieć, iż kultura jest traktowana po macoszemu w nauczaniu języka polskiego jako obcego, a dowodem na to jest wiele prac na ten temat opublikowanych w różnych polskich ośrodkach akademickich oraz publikowana właśnie monografia P.E. Gębała.

Prof. dr hab. W.T. Miodunka
Redaktor serii

Kraków, marzec 2010 r.

0. Wstęp

Dydaktyka kultury polskiej w kształceniu językowym cudzoziemców. Podejście porównawcze to kolejny, ósmy tom wydany w serii *Metodyka Nauczania Języka Polskiego Jako Obcego*.

Jego publikacja wpisuje się w nurt podjętej przed paru laty burzliwej dyskusji poświęconej miejscu oraz roli kultury i realiów w polonistycznym kształceniu językowym. Rozpoczął ją opublikowany w roku 2004 tom zatytułowany *Kultura w nauczaniu języka polskiego jako obcego. Stan obecny – programy nauczania – perspektywy*¹ – pod redakcją Władysława T. Miodunki – który był pokłosiem prowadzonego w roku 2003 w Katedrze Języka Polskiego jako Obcego UJ seminarium i stanowił swoiste podsumowanie dotychczas toczonych rozważań nad (nie)obecnością kultury polskiej w nauczaniu języka polskiego jako obcego. Zapowiadał również nadchodzące zmiany i dalsze dyskusje, które zaowocowały materiałami będącymi odpowiedzią i uzupełnieniem zamieszczonych w *Kulturze...* propozycji programowych. Należą do nich w pierwszej kolejności opracowania teoretyczne, takie jak niepublikowana rozprawa doktorska Przemysława E. Gębala *Realioznawstwo w podręcznikach do języków niemieckiego i polskiego jako obcych. Analiza porównawcza programów i pomocy dydaktycznych* (2005), praca Piotra Garncarka *Przestrzeń kulturowa w nauczaniu języka polskiego jako obcego* (2006), rozdział *Realia i kultura w nauczaniu języka polskiego jako obcego* zamieszczony w książce *Z zagadnień dydaktyki języka polskiego jako obcego* (czwartym tomie serii) pod redakcją Ewy Lipińskiej i Anny Seretny (2006), a przygotowany przez piszącego te słowa, oraz szereg artykułów z tomu *W poszukiwaniu nowych rozwiązań. Dydaktyka języka polskiego jako obcego u progu XXI wieku* pod redakcją Władysława T. Miodunki i Anny Seretny (2008). Znacząca liczba nowych opracowań i duże zainteresowanie nimi potwierdzają coraz poważniejsze traktowanie problematyki kulturo- i realioznawczej przez specjalistów od nauczania polszczyzny. Wydaje się, iż najważniejszy z postulatów z prekursorskiego tomu *Kultura w nauczaniu języka*

¹ Zob.: *Kultura w nauczaniu języka polskiego jako obcego, Stan obecny – programy nauczania – perspektywy*, red. W.T. Miodunka, Kraków 2004.

polskiego jako obcego, zakładający integrację realiów i kultury z praktyczną nauką polszczyzny, znajduje akceptację i staje się jednym z wyznaczników nowoczesnego nauczania cudzoziemców naszego języka.

Wzrastające znaczenie Polski i języka polskiego na arenie międzynarodowej niesie z sobą potrzebę wykształcenia nowej generacji specjalistów od nauczania języka polskiego jako obcego, dysponujących solidnym warsztatem dydaktyczno-metodycznym, nieustępujących nauczycielom i lektorom innych języków. Ich kształcenie, dopasowane do zmieniającej się rzeczywistości europejskiej i potrzeb gospodarek opartych na wiedzy, wymaga opracowania nowych rozwiązań pedeutologicznych oraz publikacji podręczników i poradników metodycznych ułatwiających przygotowanie do zawodu nauczyciela i lektora. Z takich założeń musieli wyjść twórcy serii *Metodyka Nauczania Języka Polskiego Jako Obcego*, którą niniejszy tom uzupełnia o zagadnienia związane z rozwijaniem kompetencji kulturowych, będących integralnymi składnikami kompetencji zawodowych przyszłych nauczycieli i lektorów.

Adresatem publikacji są przede wszystkim studenci wszystkich realizowanych obecnie ścieżek kształcenia nauczycieli języka polskiego jako obcego: studenci uzupełniających studiów magisterskich i studiów doktoranckich w zakresie nauczania języka polskiego jako obcego, studenci polonistyk realizujących dodatkowo specjalność glottodydaktyczną oraz słuchacze tzw. kwalifikacyjnych studiów podyplomowych, stanowiący największą grupę pośród kształconych nauczycieli i lektorów. Publikacja powinna również znaleźć swoich odbiorców w kręgach czynnych zawodowo nauczycieli i lektorów języka polskiego jako obcego zainteresowanych szeroko pojętym aspektem kulturowym w nauczaniu języków obcych.

Założenia teoretyczne i przykłady rozwiązań dydaktycznych zamieszczone w niniejszym tomie stanowią odbicie polskiej i europejskiej myśli glottodydaktycznej w nauczaniu języka polskiego jako obcego. Autor tomu, podobnie jak twórcy pozostałych materiałów opublikowanych w serii *Metodyka Nauczania Języka Polskiego Jako Obcego*, wychodzi z założenia, iż nauczanie polszczyzny powinno odbywać się w sposób zbliżony do nauczania innych języków europejskich, w tym przede wszystkim tzw. światowych, z których dydaktyk i metodyk warto korzystać. To jedno z podstawowych założeń coraz częściej lansowanej glottodydaktyki porównawczej, w której nurt niniejsza publikacja stara się wpisać. Przenoszenie koncepcji wypracowanych przez dydaktyki innych języków do praktyki nauczania polszczyzny musi się, oczywiście, odbywać z poszanowaniem specyfiki i warunków nauczania naszego języka. Ten postulat staramy się tą publikacją również realizować. Wszystkie powiązane z naszymi docie-

kaniem badania zostały przeprowadzone w kręgach uczących się języka polskiego jako obcego.

Podstawowym celem *Dydaktyki kultury polskiej...* jest udzielenie odpowiedzi na trzy zasadnicze pytania o charakterze dydaktyczno-metodycznym: *w jaki sposób integrować nauczanie kultury z rozwijaniem kompetencji językowej?; za pomocą jakich technik i materiałów dydaktycznych nauczać? oraz czego nauczać?* Założony cel jest w pierwszej kolejności realizowany przez rozdziały: czwarty – prezentujący podejścia integrujące nauczanie kultury i języka, piąty – będący szczegółową analizą wybranych materiałów dydaktycznych pod kątem ich zawartości kulturowej, i szósty – zawierający propozycję programową z konkretnymi treściami kształcenia i sposobami ich realizacji. Zaprezentowana triada (jak, z czego oraz czego nauczać), leżąca u podłoża podstawowych założeń koncepcji tomu, przyświecała już zresztą twórcom wcześniejszych publikacji w serii *Metodyka Nauczania Języka Polskiego Jako Obcego*².

Dydaktyka kultury polskiej... składa się z siedmiu rozdziałów prezentujących zagadnienia teoretyczne i propozycje rozwiązań praktycznych.

Pierwszy rozdział pracy obejmuje krótkie rozważania terminologiczne, skupiające się na programowej integracji kultury i realiów z praktyczną nauką języka obcego, w tym wypadku polszczyzny.

Kolejne dwa rozdziały pracy, zgodnie z nakreślonymi wcześniej założeniami umożliwiającymi wykorzystanie zdobyczy innych glottodydaktyk w nauczaniu polszczyzny, przenoszą odbiorców publikacji w rzeczywistość nauczania kultury i realiów innych języków. W pierwszym z nich zwracamy uwagę na najważniejsze koncepcje stworzone przez zagranicznych specjalistów od języków światowych. Drugi z rozdziałów przedstawia rozwiązania proponowane przez polskich neofilologów. W przypadku pierwszej grupy autorów i ich koncepcji odwołujemy się do publikacji niemiecko- i francuskojęzycznych, gdyż większość rozwiązań dotychczas wypracowanych w nauczaniu polszczyzny do nich się odnosi. Prace polskich glottodydaktyków-neofilologów umożliwiają dokonanie porównań z propozycjami glottodydaktyków-polonistów, działających w tej samej rzeczywistości edukacyjnej, niejako obok siebie.

² Należą do nich w szczególności tomy: *ABC metodyki nauczania języka polskiego jako obcego* (numer 3 w serii), autorstwa A. Seretny i E. Lipińskiej, Kraków 2005, *Z zagadnień dydaktyki języka polskiego jako obcego* (numer 4 w serii), redagowany przez E. Lipińską i A. Seretny, Kraków 2006, oraz będący w opracowaniu tom *Język polski jako drugi i obcy* (numer 6 w serii) – W.T. Miodunki.

Czwarty rozdział pracy stanowi swoisty bilans dotychczasowej polonistycznej myśli glottodydaktycznej w zakresie nauczania kultury i realiów. Prezentuje oraz komentuje założenia i cele najważniejszych prac teoretycznych i metodologicznych stanowiących punkty odniesienia dla później publikowanych rozważań, badań i koncepcji dydaktycznych. Nakreśla podejście do problematyki kulturo- i realioznawczej z perspektywy prac wpisujących się w nurt tzw. racjonalnego empiryzmu niepopartego wcześniej przeprowadzonymi badaniami. Komentuje monografie glottodydaktyczne poświęcone zagadnieniom dydaktyki kultury polskiej jako obcej. Prezentuje wreszcie spojrzenie na interesującą nas problematykę oczyma socjologów kultury zajmujących się badaniami społeczno-kulturowej sytuacji obcokrajowców studiujących w Polsce. Ten rozdział pracy zamykają opublikowane w ostatnim czasie artykuły kreślące ścieżki dalszego rozwoju dydaktyki kultury.

W piątym rozdziale pracy zaprezentowana jest europejska ewolucja myśli glottodydaktycznej w zakresie nauczania kultury i realiów. Zmieniające się założenia teoretyczne i ich realizację praktyczną ukazują rozwijające się na przestrzeni czasu podejścia do nauczania kultury i realiów: faktograficzne, komunikacyjne i międzykulturowe. dopełnieniem prezentowanych koncepcji jest wprowadzenie coraz częściej obecnej na zajęciach językowych tzw. perspektywy zadaniowej nauczania kultury i realiów.

Kolejna część tomu, zbierając i łącząc z sobą rozwiązania wypracowane przez glottodydaktykę polską oraz europejską, przynosi analizę podręczników i innych pomocy dydaktycznych do nauczania polszczyzny pod kątem sposobów praktycznej realizacji omówionych wcześniej podejść do nauczania kultury i realiów. Swoje miejsce znajdują również w tej części pracy coraz częściej wykorzystywane nowe media.

Ostatni rozdział pracy prezentuje propozycję programu nauczania kultury i realiów polskich zintegrowanego z praktyczną nauką języka. Jej opracowanie poprzedziły przeprowadzone przez P.E. Gębala badania empiryczne, dokumentujące potrzeby i oczekiwania dydaktyczne cudzoziemców uczących się polszczyzny na różnych poziomach zaawansowania. Program przypisuje realizację treści kształcenia kulturowego poszczególnym poziomom biegłości językowej *Europejskiego systemu opisu kształcenia językowego*³ (A1–C2) oraz prezentuje wybrane metody i techniki ich dydaktycznej realizacji.

Zamieszczony na końcu tomu aneks zawiera spis pomocy i materiałów dydaktycznych użytecznych w nauczaniu kultury i realiów polskich. Jest on

³ *Europejski system opisu kształcenia językowego: uczenie się, nauczanie, ocenianie*, Warszawa 2003.

swoistą bibliografią pozycji opublikowanych w ciągu ostatnich trzydziestu lat (1979–2009).

Dydaktyka kultury polskiej... jest materiałem o charakterze podręcznikowym. Poza prezentacją podstaw teoretycznych poszczególnych zagadnień jego odbiorcy napotkają szereg konkretnych rozwiązań dydaktycznych i przykładów podręcznikowej realizacji poszczególnych zagadnień. W celu łatwiejszej orientacji w publikacji materiał w niej zamieszczony został podzielony na treści podstawowe, przewidywane do realizacji przez wszystkich studentów, oraz zagadnienia uzupełniające, wykraczające poza zasadniczy program dydaktyki kultury polskiej jako obcej, oznaczone jako POWIĄZANIA.

Jednym z zasadniczych celów tomu jest zachęcenie jego użytkowników do samodzielnego preparowania programów nauczania, planowania zajęć dydaktycznych oraz tworzenia ćwiczeń i zadań o charakterze kulturo- i realiopoznawczym. Tym celom służą zamieszczone w poszczególnych rozdziałach tomu zadania ZASTANÓW SIĘ! SPRÓBUJ! Wszystkie tego typu działania mogą z powodzeniem być podejmowane na zajęciach o charakterze konwersatoryjno-seminaryjnym, które w programach polonistycznych studiów glottodydaktycznych zwykle uzupełniają ciąg wykładów z nauczania kultury polskiej. Niniejsza publikacja stara się być zresztą ich szkicem.

Rozwijaniu autonomii przyszłych nauczycieli i lektorów powinny sprzyjać, zamykające każdy rozdział podręcznika, materiały umożliwiające autoewaluację, przygotowane w formacie przejętym z *Europejskiego portfolio dla studentów – przyszłych nauczycieli języków (Potrafię:)*.

Mając nadzieję, że *Dydaktyka kultury polskiej...* będzie przydatnym materiałem dla wszystkich, dla których nauczanie polszczyzny jest tożsame z oswojeniem z polskimi realiami i kulturą oraz z rozwijaniem kompetencji kulturowej, życzę sukcesów w odkrywaniu kolejnych sposobów interesującego programowania i realizacji zajęć z języka polskiego jako obcego w wymiarze międzykulturowym. Niech zamieszczone w niniejszym tomie propozycje rozwiązań dydaktycznych skłonią do przygotowywania kursów, lekcji, ćwiczeń oraz zadań bardziej śmiałych i otwartych na szeroko pojętą obcość i inność!

Autor

1. Kultura jako integralna część praktycznej nauki języka

W ostatnich latach ukazało się kilka poświęconych nauczaniu kultury i realiów polskich monografii, które poprzedziły przeprowadzone badania. Odwołują się one jednak tylko w niewielkim stopniu do zdobyczy glottodydaktyki światowej. Ich koncepcje stworzone zostały na bazie założeń lingwistyki kulturowej, antropologii lub kulturoznawstwa, kreując ściśle kulturoznawcze podejście do nauczania kultury i realiów polskich. W jego efekcie podjęto szeroką dyskusję na temat miejsca kultury i realiów w nauczaniu języka polskiego. Nie odpowiedziano jednak jednoznacznie na przywoływane pytania: *czego?*, *jak?* oraz *z czego nauczać?*

Celem niniejszej publikacji jest wypełnienie istniejącej wciąż luki w dydaktyce języka polskiego jako obcego i stworzenie konkretnej propozycji dla obecnych oraz przyszłych nauczycieli i lektorów języka polskiego jako obcego. Poszukując odpowiedzi na nurtujące ich pytania, sięga ona po europejskie standardy nauczania języków obcych oraz koncepcje wypracowane przez dydaktyki tzw. języków światowych o starannie określonej pozycji kultury i realiów w procesie kształcenia językowego. W ten sposób staje się pracą wpisującą się w nurt tzw. podejścia porównawczego, wykorzystującego rozwiązania już funkcjonujące w dydaktykach innych języków.

Nowe ujęcia teoretyczne, uwzględnione w niniejszej pracy, odnoszą się w dużym stopniu do opublikowanego w 2004 roku pod redakcją W.T. Miodunki tomu *Kultura w nauczaniu języka polskiego jako obcego*. Zamieszczone w nim rozważania i propozycje stanowią swoisty wyznacznik dociekań niniejszej pracy. To na ich podstawie możemy sformułować dziesięć założeń koncepcyjnych i dydaktycznych dla niniejszej publikacji.

1.1. DZIESIĘĆ ZAŁOŻEŃ KONCEPCYJNYCH I DYDAKTYCZNYCH PRACY

Wielowątkowa dyskusja na temat miejsca, roli i sposobów nauczania kultury polskiej tocząca się w ostatnich latach w kręgach specjalistów od polszczyzny jako języka obcego powoduje konieczność doprecyzowania

podstawowych założeń przyświecających koncepcji niniejszej publikacji. Zamieszczonych tu dziesięć założeń tej publikacji jasno określa jej format merytoryczny i dydaktyczny. Założenia zostały ułożone od ogólnych, dotyczących całych społeczeństw i ich kultur, przez zasady nauczania wszelkich kultur, do zasad nauczania kultury polskiej. Oto one:

1. Uwzględnianie globalizacji społeczeństw europejskich w nauczaniu języka i kultury polskiej.

Procesy globalizacji i europeizacji sprawiają, że treści o charakterze kulturo- i realiopoznawczym realizowane na zajęciach z języka polskiego jako obcego powinny wykraczać poza tzw. wymiar polski. Sytuację tę należy traktować jako sposobność do budowania i rozwijania szeroko pojętych kompetencji międzykulturowych będących jednym z podstawowych założeń współczesnych zajęć językowych i dydaktyki kultury. Sama komunikacja międzykulturowa stała się nowym paradygmatem w naukach humanistycznych. Patrząc na nią z perspektywy polskiej, trzeba zauważyć, że uczestniczą w niej polscy migranci w Unii Europejskiej oraz setki cudzoziemców w Polsce. Komunikacja międzykulturowa to również jeden z paradygmatów *Europejskiego systemu opisu kształcenia językowego*, w myśl którego uczący się języków obcych powinni zostać przygotowani do pełnienia funkcji tzw. pośredników międzykulturowych⁴.

2. Uwzględnianie specyfiki nauczania języka polskiego jako obcego i jako drugiego.

Poza realizacją zajęć z kultury polskiej jako obcej mamy do czynienia coraz częściej w naszej rzeczywistości edukacyjnej z potrzebą organizacji zajęć dla przybyłych do naszego kraju imigrantów. Celem niniejszej publikacji nie jest zaprezentowanie szczegółowych i konkretnych rozwiązań dla tego obszaru nauczania. Nie wszystko, o czym w niej mowa na temat kultury polskiej jako obcej, da się przenieść na grunt nauczania języka polskiego jako drugiego.

3. Wykorzystywanie standardów europejskich do nauczania języków i kultur w nauczaniu języka i kultury polskiej jako obcych.

Europejskie standardy kształcenia językowego, pod wpływem których w znaczący sposób funkcjonują dziś dydaktyki i metodyki nauczania różnych języków obcych, w tym także języka polskiego jako obcego, stają się

⁴ Zob. tamże.

także wyznacznikiem dla koncepcji rozwijanych w ramach dydaktyki kultury polskiej jako obcej.

4. Używanie terminu *dydaktyka kultury* dla wszelkich działań dydaktycznych o charakterze kulturo- i realiopoznawczym.

W celu uniknięcia tzw. pułapek terminologicznych określeniem *dydaktyka kultury* obejmujemy wszystkie elementy składające się na podejmowanie działań dydaktycznych w ramach zajęć językowych o charakterze kulturo- i realiopoznawczym. Świadomie rezygnujemy z innych terminów używanych przez dydaktykę kultury, takich jak realioznawstwo, krajoznawstwo, przestrzeń kulturowa czy kulturoznawstwo, uznając je za nie w pełni określone i mogące budzić szereg wątpliwości o charakterze terminologicznym.

5. Nauczanie kultury polskiej jako obcej z wykorzystaniem metod i technik stosowanych w nauczaniu innych języków i kultur (podejście porównawcze).

Dydaktyka kultury polskiej jako obcej, uwzględniając specyfikę języka polskiego i kultury polskiej, sięga po sprawdzone rozwiązania wypracowane przez dydaktyki innych języków i kultur, przede wszystkim tzw. języków światowych. Nie odbiega tutaj od rozwijającej się w ostatnim czasie w burzliwym tempie glottodydaktyki polonistycznej, uwzględniającej podejścia, metody i techniki pracy wykreowane pierwotnie dla potrzeb dydaktyk innych języków.

6. Rozwijanie kompetencji kulturowych w powiązaniu z wiedzą kulturową.

Wiedza kulturowa stanowi tylko jeden z elementów wspierających rozwój kompetencji kulturowej i nie może być pojmowana jako produkt docelowy zintegrowanego procesu kształcenia językowego i kulturowego.

7. Udzielenie odpowiedzi na pytania: czego, jak oraz z czego nauczać.

Jednym z podstawowych celów dydaktyki kultury jest udzielenie odpowiedzi na pytania: *czego, jak oraz z czego nauczać*. Poza opracowaniem repertuaru treści, sugerowanego i możliwego do realizacji w poszczególnych grupach odbiorców, obszarem dociekań dydaktyki kultury jest także wskazywanie konkretnych rozwiązań dydaktycznych, umożliwiających integrację treści językowych z szeroko pojętym komponentem kulturowym. Przygotowywanie odpowiednich materiałów realizujących to założenie staje się także jednym z podstawowych zadań stojących przed dydaktyką kultury.

8. Nauczanie zarówno tzw. kultury wysokiej, jak i niskiej.

Termin *kultura* zgodnie ze współcześnie lansowanymi definicjami rozumiany jest w szerokim zakresie znaczeniowym i obejmuje zarówno tzw. kulturę niską (przez małe „k”), jak i kulturę wysoką (przez duże „K”). Obydwie jej odmiany stają się treścią zajęć językowych. Żadnej z nich nie można przypisać roli nadrzędnej ani w żaden sposób ograniczać się tylko do jednej z nich.

9. Integracja kultury z nauczaniem języka polskiego jako obcego.

Kultura stanowi integralną część procesu kształcenia językowego. Wszystkie zajęcia językowe winny integrować kulturę i realia z nauczaniem samego języka. Nie ma zajęć językowych bez szeroko pojętego kontekstu kulturowego. Język, będąc środkiem wyrażającym kulturę, sprawia, że jest ona cały czas obecna w trakcie podejmowania wszelkich działań językowych towarzyszących nawiązywaniu i podtrzymywaniu komunikacji.

10. Wykorzystywanie w nauczaniu kultury i polskich realiów metod i technik używanych do nauczania języka.

Dydaktyka kultury pojmowana jest jako subdyscyplina glottodydaktyki. Sposób jej dydaktycznego uprawiania jest zatem w pierwszej kolejności tożsamy z innymi rozwiązaniami glottodydaktycznymi, a dopiero w dalszej kolejności podlega odpowiednim modyfikacjom pod wpływem specyfiki przekazywanych treści. Dydaktyczna realizacja zagadnień kulturo- i realio-poznawczych powinna się zatem odbywać z użyciem metod i technik wykorzystywanych w nauczaniu języków obcych.

1.2. ROZWAŻANIA TERMINOLOGICZNE

Pytanie o kulturę i realia na zajęciach języka obcego jest pytaniem o same treści przekazywane na tychże zajęciach – tak swoje rozważania terminologiczne podsumowuje niemiecki glottodydaktyk Andreas Deutschmann⁵.

Nauczanie języka polskiego jako obcego także powinno być osadzone w szeroko pojętym kontekście kulturowym. Kultura i realia w glottodydaktyce języka polskiego nie były jednak obecne w takim stopniu, jak w przypadku innych języków. Zapewne z tego powodu do tej pory w języku

⁵ A. Deutschmann, *Überlegungen zur Landeskundeplanung im Fach Deutsch als Fremdsprache*, w: *Einführung in das Studium des Faches Deutsch als Fremdsprache*, red. R. Ehnert, Frankfurt 1982, s. 273.

polskim nie istnieje termin opisujący powiązanie nauki języka obcego z elementami kultury i realiów, typu niemieckiego *die Landeskunde* czy francuskiego *la civilisation*. Wobec tego braku w dalszej części pracy stosowane będą konsekwentnie terminy *kultura* i *realia*.

ZASTANÓW SIĘ! SPRÓBUJ!

Co rozumiesz pod pojęciem *kultury*? Co rozumiesz pod pojęciem *realiów*?
Co łączy te pojęcia, a co dzieli? Jaką rolę odgrywają *kultura* i *realia* w procesie kształcenia językowego?
Co dla Ciebie oznacza termin *dydaktyka kultury*?

1.2.1. Kultura – realia

Jeszcze dwadzieścia osiem lat temu, w 1981 roku, w *Słowniku języka polskiego* pod redakcją Mieczysława Szymczaka słowo *realia* było definiowane w sposób dość niejasny jako *rzeczy realne, realnie istniejące, konkretne; w dziele literackim, artystycznym: elementy tła historycznego, społecznego, obyczajowego*⁶. *Słownik współczesnego języka polskiego* pod redakcją Bogusława Dunaja poświadcza dwa znaczenia wyrazu *realia*, a znaczenie drugie definiuje następująco: *w twórczości literackiej: charakterystyczne akty obyczajowe służące przedstawieniu przestrzeni, w której działają bohaterowie; też: elementy tła historycznego, społecznego*⁷. Nie ulega wątpliwości, że tak definiowane znaczenie będzie bliskie użyciu glottodydaktycznemu wyrazu *realia*, jeśli przestrzeń, w której działają bohaterowie literaccy, zastąpiona zostanie przestrzenią, w której mają działać uczący się języków obcych. *Inny słownik języka polskiego* PWN pod redakcją Mirosława Bańki także wyróżnia dwa znaczenia wyrazu *realia*, a pierwsze z nich definiuje jako *fakty, zjawiska, okoliczności itp. codziennego życia*⁸. Idąc za takim rozumieniem wyrazu *realia*, w glottodydaktyce oznaczać nim można zjawiska należące do kultury życia codziennego (kultura „niska”). W opozycji do niej *kultura* zaś utożsamia-

⁶ *Słownik języka polskiego*, red. M. Szymczak, t. 3, Warszawa 1981, s. 27.

⁷ *Słownik współczesnego języka polskiego*, red. B. Dunaj, t. 2, Warszawa 1998, s. 228.

⁸ *Inny słownik języka polskiego*, red. M. Bańko, t. 2, Warszawa 2000, s. 420.

na będzie z artystyczną i umysłową częścią działalności człowieka oraz jej wytworami, np. literaturą, filozofią, sztuką (kultura „wysoka”). Tak zresztą definiowana jest przez *Inny słownik języka polskiego* PWN pod redakcją M. Bańki z roku 2000⁹. Starsze słowniki określają ją znacznie szerzej i mniej wyraziście. *Słownik współczesnego języka polskiego* pod redakcją B. Dunaja z 1998 roku definiuje kulturę jako *ogół duchowego i materialnego dorobku ludzkości wytworzony na kolejnych etapach rozwoju historycznego, nieustannie utrwalany i wzbogacany*¹⁰. W słowniku pod redakcją Szymczaka z roku 1981 czytamy natomiast, że kultura to *całokształt materialnego i duchowego dorobku ludzkości gromadzony, utrwalany i wzbogacany w ciągu jej dziejów z pokolenia na pokolenie*¹¹. Bliższa naszemu użyciu terminu *kultura* wydaje się definicja kultury duchowej, która przez ten słownik pojmowana jest jako *ogół dzieł naukowych, literackich i dzieł sztuki tworzących dorobek ludzkości w danym okresie historycznym*¹².

Warto podkreślić, że tak definiowane *realia* i *kultura* są bardzo ważne dla współczesnej glottodydaktyki, w myśl której, od początku lat 70. minionego stulecia, czyli wraz z pojawieniem się podejścia komunikacyjnego, oswajanie z kulturą i realiami kraju (krajów) nauczanego języka urosło do rangi jednego z podstawowych celów dydaktycznych.

1.2.2. Dydaktyka – metodyka – glottodydaktyka – dydaktyka kultury

Dydaktyka języków obcych to, zgodnie z definicją Aleksandra Szulca ze *Słownika dydaktyki języków obcych* z roku 1994, *dyscyplina pedagogiczna zajmująca się w ramach dydaktyki ogólnej procesem opanowywania języka obcego w sposób sterowany. Jest ona m.in. wypadkową takich nauk, jak: językoznawstwo teoretyczne i stosowane, psycholingwistyka, psychologia, socjolingwistyka, socjologia języka, socjologia, fizjologia mowy, akustyka, logopedia*¹³. Obok tego terminu specjaliści od nauczania języków obcych często używają określenia *metodyka*. To z kolei odnosi się zwykle do procesów nauczania konkretnego języka obcego. We wspomnianym słowniku Szulca metodyka to *dydaktyka*

⁹ Por. tamże, s. 731.

¹⁰ *Słownik współczesnego języka polskiego*, red. B. Dunaj, t. 1, Warszawa 1998, s. 443.

¹¹ Tamże, s. 1083.

¹² Tamże.

¹³ A. Szulc, *Słownik dydaktyki języków obcych*, Warszawa 1997, s. 53.